

* गोसंपदा *

धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष हे चार पुरुषार्थ जीवनामध्ये सांगितले आहेत. या चार पुरुषार्थाने मानवी जीवन यशस्वी होते अशी आपली भारतीय संस्कृतीत धारणा आहे. पण गेल्या ४ दशकांपासून त्यातला 'अर्थ' हा एकमेव पुरुषार्थ जीवनाचा भाग बनलेला आहे. अर्थ हा जीवनाचा केंद्रबिंदू बनलेला आहे. त्याच्यापुढे इतर सर्व गोष्टी दुर्लक्षित झाल्या आहेत. शिक्षण, आरोग्य, व्यवसाय, शेती या सर्व गोष्टीत पैसा हा केंद्रबिंदू आहे. त्यामुळे आज आपली ही परिस्थिती आपण ओढवून घेतलेली आहे. पैसा श्रेष्ठ झाल्याने आपल्या संस्कृतीतल्या अनेक बहुमूल्य गोष्टी उपेक्षित झाल्या आहेत.

'भारतीय वंशाची गाय' हे त्याचे उत्तम उदाहरण आहे. जीवनामध्ये उत्तम आरोग्य, संस्कारयुक्त शिक्षण, सात्त्विक खानपान, प्रामाणिक व्यवसाय, प्रदूषणमुक्त सृष्टी या गोष्टी सुद्धा मानवी

जीवन श्रीमंत व समाधानी बनवतात. किंबहुना माणसाला श्रीमंत बनवतात. गेल्या काही वर्षात या गोष्टीकडे दुर्लक्ष झालेले आहे. त्यामुळे आजची दाहक परिस्थिती आपणासमोर उभी आहे. पैशापुढे आपण आपली आई-वडील, भाऊ-बहीण, गुरुजन ही पवित्र नाती पण विसरत चाललेलो आहोत. हे सर्व परत सुधारावयाचे असेल, पुन्हा जीवन सुंदर बनवायचे असेल तर भारतीय गाय हे त्याचे उत्तम साधन आहे. दुर्दैवाने या गाईचा वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून आपण अभ्यासच केला नाही. आता गाईकडे त्या दृष्टीने पाहण्याची आवश्यकता आहे.

स्वातंत्र्यपूर्व काळात गावांनी बनलेला देश, शेती प्रधान गावे व गो आधारित शेती अशी आपली ओळख होती. एका वाक्यात सांगावयाचे झाल्यास ऋषी-कृषी संस्कृतीचा देश. अर्थात गाईच्या आधारावर आम्ही श्रीमंत, आरोग्यसंपन्न, स्वावलंबी व सुसंस्कृत होतो, पण गेल्या चार दशकात ही गाय आम्हाला तोट्याची, टाकाऊ वाटू लागली. समाजातून गावातून ती बहिष्कृत झाली व तिची जागा जर्सी होस्टन अशा विदेशी गाईंनी घेतलीय

गाई संदर्भात या परिस्थितीला आपणच कारणीभूत आहोत. याचे महत्त्वाचे कारण म्हणजे आपण गाईला 'आई' मानले व तिचा धार्मिक उपयोगच केला गेला. त्यामुळे गाईतले विज्ञान जाणून घेणे व तिचा रोजच्या व्यवहारात उपयोग करणे या गोष्टीकडे दुर्लक्ष झाले. त्यामुळे कमी दूध देणारी गाय अशी तिची ओळख झाली व ती पाळणे तोट्याचे आहे, असे सार्वमत तयार झाले.

गाईकडे फक्त दूध देणारे जनावर म्हणून पाहणे हा गाईवर अन्याय आहे. दुधाशिवाय शेण (गोमय) गोमूत्र यांचा सुद्धा विचार केल्यास ही गाय तोट्याची नसून इतर परदेशी गाईपेक्षा फायद्याची आहे, हे लक्षात येते. भारतीय गाय समजावून घेण्याची असल्यास खालील गोष्टींचा विचार करावा लागेल.

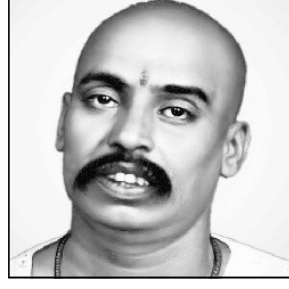
१) गाय आणि शेती, (२) गाय आणि आरोग्य, (३) गाय आणि उद्योग, (४) गाय आणि ऊर्जा, (५) गाय आणि पर्यावरण.

अ) दूध : मातेच्या दुधानंतर श्रेष्ठ दूध म्हणून गाईच्या दुधाकडे पाहिले जाते. सर्व सत्त्वांनी युक्त असे हे पूर्ण अन्न आहे. मानवी आरोग्यासाठी हे सर्वोत्तम आहे. सध्या जागतिक स्तरावर A1 व A2 अशी दुधाची विभागणी केली गेली आहे. या वर्गवारीनुसार सर्व परदेशी गाईचे दूध हे A1 या वर्गात मोडते. या दुधामुळे मानवी जीवनास धोका आहे व त्याच्या सेवनातून कॅन्सर, ब्लडप्रेसर, डायबिटीस, हाडांचे विकार वाढतात हे सिद्ध होत आहे. काही देशांनी या दुधावर कायदेशीर बंदी आणली आहे. ब्राझिल, अर्जेन्टिना, उरुग्वे, दक्षिण अमेरिका, आफ्रिका या देशात आपल्याकडील गाई नेऊन त्यांचे दूध वाढवले आहे. भारतीय वंशाची गीर गाय तिचे ३५ ते ४० लीटर दूध प्रतिदिनी देते. आपल्याकडील १६ प्रजाती या विदेशी गाईपेक्षा उत्तम भरपूर दूध देतात व त्यांचा पोषण खर्च पण ५० टक्क्यांहून कमी

आहे. सध्या बाजारात अमूलचे देशी गाईचे दूध ७० रुपये लीटर आहे. दुधापासून बनवलेले गाईचे तूप २४०० रुपये किलो भावाने विकले जाते. शरीराच्या अनेक व्याधीवर ते उत्तम औषध आहे. गाईच्या दुधापेक्षा त्या दुधाचे ताक आरोग्यास उपयुक्त आहे. पचन संस्था, लिव्हर, किडनी यावर त्याचा उपयोग आश्चर्यकारक आहे.

ब) शेती : गाईचे शेण व गोमूत्र यांचा शेतीमधील वापर हा सध्याच्या शेती समस्येवर चांगला उपाय आहे. आजपर्यंत शेती NPK च्या तत्त्वावर चालत होती पण आता ती जिवाणू संवर्धित शेती बनलेली आहे. जमिनीतील जैव घटक हा शेतीचा केंद्र बिंदू बनला आहे आणि त्यामुळे सेंद्रिय खते, बायोडायनामिक खते, स्लरी यांना अनन्यसाधारण महत्त्व प्राप्त झाले आहे. या सर्वांसाठी देशी गाईचे शेण अतिशय उपयुक्त आहे. या गाईच्या शेणाचा वापर करून आपण एकरी १० ते १२ हजार रुपये खताची बचत करू शकतो व जमीन सुपीक राखू शकतो. महाराष्ट्रात १८ पिकांवर व ७ फळ पिकांवर याचे यशस्वी प्रयोग केले गेले आहेत. महाराष्ट्रात जमीन क्षारपड होणे, कस कमी होणे, रासायनिक घटकांचा असमतोल या समस्या आहेत व त्यामुळे उत्पादनात घट व उत्पादन खर्चात वाढ या समस्येवर गाईचे शेण हा सर्वोत्तम पर्याय आहे. तसेच सध्या हायब्रिड वाणामुळे, प्रदूषणामुळे रोगांचे प्रमाण खूप वाढलेले आहे. त्यासाठी नवनवीन व विषारी औषधांचा वापर प्रचंड वाढला आहे. एका कोल्हापूरसारख्या जिल्ह्यात सरासरी ४.५० ते ५ कोटी रुपयांची कीटकनाशके फवारली जातात. ही औषधे इतकी तीव्र असतात की ती फवारताना महाराष्ट्रातले शेकडो शेतकरी मृत्युमुखी पडले आहेत. याच औषधाचा अंश पोटात गेल्याने कॅन्सरसारखे रोग वाढत आहेत. कोल्हापूर जिल्ह्यातील एका शिरोळ या प्रगत शेती करणाऱ्या तालुक्यात २० हजार शेतकरी कॅन्सरग्रस्त आहेत. तसेच हेच विषारी अंश विहीर, तलाव, ओढे, नदी या पाण्यात मिसळतात व त्यामुळे रोगप्रतिकार शक्ती संपून जाते व नवनवीन आजार जन्म घेतात. यावर गोमूत्राचा वापर कार्यक्षम व प्रभावी ठरला आहे. गोमूत्र व उत्तम प्रतिचे कीड निरोधक आहे, तसेच हिरवी मिरची, लसूण घालून त्याची तीव्रता व उपयोगिता वाढवता येते. शेतीवरील खर्च पण कमी येतो.

क) आरोग्य : गाईपासून मिळणारे दूध, तूप, गोमूत्र, ताक यांच्या साहाय्याने अनेक मोठे आजार बरे होऊ शकतात, हे सिद्ध झालेले आहे. याला पंचगव्य थेअरपी असे संबोधले जाते. गाईचे दूध व गोमूत्र शरीराची रोग प्रतिकार शक्ती वाढवून शरीरातील विषारी द्रव्याचा नाश करते. तसेच गाईचे तूप हा जगातील सर्वात जास्त ऊर्जा असणारा पदार्थ आहे. त्यामुळे शरीर निरोगी बनून मानवी आयुष्य उर्जावान बनते. गाईच्या दुधाचे ताक पोटाच्या सर्व विकारावर रामबाण उपाय ठरलेले आहे. म्हणूनच अमेरिकेसारख्या प्रगत राष्ट्राने गोमूत्रावर संशोधन करून कॅन्सरसारख्या असाध्य रोगावर परिणामकारक उपाय आहे हे दाखवून दिले आहे. त्यासाठी त्यांनी गोमूत्राचे पेटेंट घेण्याचा प्रयत्न केला

गो-वंश महत्व, गाय आणि शेती यांचे अतूट नाते, गोवंश सुधारणा

भारत कृषि-प्रधान देश । शेतीसाठी हवा गोवंश ।
गोरसाइतुका नसे सत्वांश । अन्यत्र शुद्ध ॥
गोमय गोमूत्र मिळोनी रात्रंदिस । कायम होता भूमीचा कस ।
पेवे भरती गावागावास । धान्याची तेंव्हा ॥
म्हणोनी गायीगुरा 'गोधन' । ऐसे सत्य नामाभिधान ।
सुखी होता भारत संपूर्ण । गोवंशा सुखवोनिया ॥
तिच्या शेणाने पिके शेती । शेती देई सुख, संपत्ती ।
म्हणोनीच शेणामाजी लक्ष्मीची वसती । वर्णिले असे ॥
ज्याचे घरी शेती आहे । त्याने अवश्यची पाळावी गाय ।
मलमूत्र सर्व उपयोगी राहे । ऐसी गाय माउली ती ॥
घालोनी पेंड, चारा, चुरी । गाय करावी हत्तीपरी ।
प्रेमे गोंजारोनी घरोघरी । गाय प्रसन्न ठेवावी ॥
गावी असावा आदर्श सांड । बैले निपाजावया धिप्पाड ।
सुंदर होईल शेतिसी जोड । वाहावया बैलांची ॥
गोवंशाच्या रोगनिवारणा । गावी ठेवावा दवाखाना ।
लाभ मिळावा सर्वांना । प्रतिबंधकता समजावी ॥
उत्तम दूध, उत्तम सांड । उत्तम शेती, उत्तम बिबड ।
उत्तम शेतकरी प्रचंड । शक्तिशाली ॥

ग्रामगीता - राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज

होता. पंचगव्य चिकित्साही कोणताही साईड इफेक्ट न करणारी व आजाराला कायमचे बरे करणारी उपचार पद्धती म्हणून विकसित होत आहे. शिवाय आजकालच्या महागड्या उपचार पद्धतीपेक्षा स्वस्त व परिणामकारक आहे.

ड) उद्योग : गाईच्या गोमय व गोमूत्रापासून रोजच्या वापराच्या अनेक गोष्टी बनवता येतात. ग्रामीण भागात रोजगाराचा प्रभावी उपाय ठरू शकतात. दंतमंजन, साबण, फिनेल, शॅंपू, धुबबत्ती, फेसपॅक, केश तेल, मॉलिश तेल, असा १४ प्रकारच्या गोष्टी या स्वस्त व आरोग्यासाठी उत्तम असतात. या सर्व गोष्टी बाजारात प्रचंड जाहिरात करून खपवल्या जातात, पण यातील रासायनिक तत्त्वामुळे शरीराला धोका पोहोचतो हे लक्षात आले आहे. शिवाय या सर्वांच्या वापरण्यातून हजारो कोटी रुपये जे मोठ्या कंपन्यांना मिळतात ते ग्रामीण भागात परत येतील, हा देशासाठी मोठा फायदा आहे. याशिवाय सेंद्रिय खते, कीटकनाशके यांचे पण उत्पादन गावात करता येते.

ई) पर्यावरण : अग्निहोत्र हा एक सोपा यज्ञ आहे. ५ ते ७ मिनिटाचा हा यज्ञस्त्री-पुरुष कोणत्याही जातीचा, वयाचा, अशिक्षित करू शकतो. यात गाईच्या शेणी प्रज्वलीत करून त्यावर अखंड तांदूळ गाईचे तूप लावून आहुती दिल्यास प्रॉपलिन हा वायू तयार होतो. हा वायू घरातील सर्व व्हायरस, विषाणू यांचा नाश करून आजारापासून घराचे रक्षण करतो. तसेच घरामध्ये सकारात्मक विचार पसरून घरामध्ये आरोग्य, समाधान नांदू लागते. सध्या सुरु असलेल्या डॅंग्यु, हिवताप यासारख्या रोगांना रोखतो. सध्या दुष्काळी भागात कृत्रिम पाऊस पाडला जातो, त्यात हाच प्रॉपलिन वायू आपण आयात करतो. सध्या जर्मन, फ्रान्स या देशात या यज्ञ करण्याचे प्रमाण खूपच वाढलेले आहे. महाराष्ट्रात अक्कलकोट येथे शिवपुरी आश्रमात याचे वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून प्रशिक्षण दिले जाते.

फ) ऊर्जा : गाईच्या शेणात ६८% मिथेन गॅस आहे. याचा उपयोग योग्य प्रमाणात केल्यास स्वयंपाकाचे इंधन, घरगुती वीज व गाडी चालण्यासाठी लागणारा सी. एन. जी. गॅस निर्माण होऊ शकतो. आज आपण आपल्याला लागणारे पेट्रोल, डिझेल प्रचंड प्रमाणात आयात करतो. त्याला एक सशक्त पर्याय म्हणून गाईचे शेण उपयुक्त आहे. जपानसारख्या प्रगतीशील देश या शेणाकडे भविष्यातील ऊर्जेचा स्रोत म्हणून पहात आहे व त्या दृष्टीने त्यांचे प्रयत्न सुरु आहेत.

वरील सर्व गोष्टींचा विचार केल्यावर असे लक्षात येते की गाय हा केवळ दूध देणारा प्राणी नसून, शाश्वत विकासाचे प्रभावी साधन आहे. समाजाचे आरोग्य, शेतीची सुपिकता, देशाचे अर्थकारण व पर्यावरणाचे रक्षण अशा अनेक गोष्टी गाईमध्ये अंतर्भूत आहेत. जसा हा गाय व देशाचा विचार आहे असेच एक कुटुंब व एक गाव असा विचार केल्यास त्या कुटुंबाची शेती, आरोग्य, इंधन, उद्योग अशा अनेक गोष्टी गाईतून मिळवता येतात. याची बेरीज केली तर साधारणपणे एक गाय दूध, गोमूत्र, गोमय यांच्या साहाय्याने किमान ५० हजार रुपये मिळवून देऊ शकते. या तिच्या उपयोगीतेमुळेच तिला

'माता' म्हटले आहे. एक गाय घरात असणे म्हणजे साक्षात लक्ष्मी घरात असल्यासारखे आहे. म्हणून आपल्या शास्त्रात 'गोमय वसते लक्ष्मी' असे म्हटले आहे.